

УДК 378.091.3:373.011.3-051:78]:[37.015.311:005.336.:316.7]:7/9
DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2025.106.18>

Слабко В. М.

РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття присвячена комплексному аналізу ролі гуманітарних дисциплін у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах сучасних трансформацій освітнього та культурного середовищ. У роботі доведено, що гуманітарна складова професійної підготовки є не другорядним компонентом, а інтегративною та системотворчою основою розвитку педагогічної особистості, здатної діяти в полікультурному соціумі, здійснювати міжкультурний діалог і інтерпретувати мистецтво як соціокультурний текст. Обґрунтовано, що соціокультурна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва формується на перетині гуманітарного, мистецького та педагогічного знання і включає ціннісно-світоглядний, когнітивний, комунікативний, діяльнісний та культурно-інтерпретаційний компоненти, кожен із яких є критично важливим для професійної діяльності музичного педагога.

У статті встановлено, що гуманітарні дисципліни – культурологія, філософія, історія мистецтв, соціологія культури, література, естетика – забезпечують формування навичок культурної інтерпретації, розвитку художньо-естетичного мислення, усвідомлення багатовимірності музичних явищ та здатності працювати з культурними кодами й ціннісними смислами. Показано їхній прямий вплив на якість музично-педагогічної діяльності, зокрема на добір репертуару, організацію художньо-творчої взаємодії, розвиток у школярів критичного й емоційно-ціннісного ставлення до музики.

Зроблено акцент на значенні музично-освітнього простору як середовища реалізації гуманітарної підготовки, у якому виконавська, хорова-ансамблева, інтерпретаційна та проєктна діяльність студентів стають механізмами набуття автентичного соціокультурного досвіду. Розкрито педагогічні умови, що забезпечують ефективне використання гуманітарних дисциплін: міждисциплінарність змісту, культурно насичене освітнє середовище, інтерактивні форми роботи, застосування цифрових гуманітарних технологій та високий рівень підготовки викладача. Підкреслено провідну роль соціокультурного досвіду студента, який формується через участь у мистецьких подіях, волонтерських і культурних проєктах, міжкультурних програмах, а також через рефлексію та самоусвідомлення власної культурної позиції.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що гуманітарні дисципліни є ключовим ресурсом становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва як культурного медіатора, творця інклюзивного та культурно чутливого освітнього середовища, здатного формувати у школярів культурну грамотність, ідентичність і готовність до міжкультурного діалогу.

Ключові слова: соціокультурна компетентність; гуманітарні дисципліни; музичне мистецтво; підготовка вчителя; культурна інтерпретація; міжкультурна комунікація; музично-освітній простір; культурна чутливість.

У сучасному освітньому просторі, що характеризується динамічними соціокультурними трансформаціями, глобальною міграцією, розширенням міжкультурних контактів та переосмисленням ролі мистецької освіти, особливої актуальності набуває проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Музичний педагог постає не лише як фахівець, що володіє художньо-виконавськими компетенціями, а як посередник між культурними традиціями, носій гуманітарних цінностей і модератор діалогу між індивідом та соціокультурним середовищем. Гуманітарні дисципліни – культурологія, філософія, історія мистецтв, соціологія культури, літературознавство, естетика – виконують не допоміжну, а системотворчу функцію у становленні музичного педагога, оскільки саме вони забезпечують формування здатності до культурної інтерпретації явищ, розуміння різноманіття культурного досвіду, осягнення ціннісних смислів мистецької діяльності та готовності до конструктивної міжкультурної взаємодії.

Дослідження українських і зарубіжних учених переконливо доводять, що соціокультурна компетентність є інтегративною якістю, яка поєднує знання про культуру, здатність до міжкультурної комунікації, толерантність, емпатію, соціальну відповідальність і вміння оперувати культурними смислами у професійній діяльності. У музично-педагогічній сфері вона виявляється через уміння педагога інтерпретувати музичні твори в культурному контексті, добирати репертуар із урахуванням різноманіття учнів, формувати ставлення до музики як соціокультурного феномена. Водночас сучасні стандарти мистецької освіти вимагають від майбутнього вчителя не лише технічної або методичної підготовки, а й здатності діяти як культурний медіатор, що сприяє становленню ідентичності учнів, їх культурної грамотності та соціальної включеності.

Однак аналіз наукових праць засвідчує наявність суперечності між зростанням значущості соціокультурної компетентності та недостатнім ступенем інтеграції гуманітарної підготовки у професійний розвиток майбутніх учителів музичного мистецтва. Зокрема, гуманітарні дисципліни часто розглядаються у вишах як фонові або другорядні, тоді як їхній потенціал для формування ціннісно-світоглядних орієнтирів, розвитку культурної чутливості, розширення соціального досвіду та розуміння музики як соціального феномену використовується неповною мірою. Додаткові труднощі створює і фрагментарність взаємозв'язку між практичною музично-педагогічною діяльністю та гуманітарними знаннями, що призводить до формального засвоєння останніх без їхнього перенесення у професійну практику.

Проблема посилюється й тим, що соціокультурний компонент музичної освіти сьогодні повинен відповідати викликам полікультурного середовища, вимогам інклюзивності, переорієнтації педагогіки на партнерську взаємодію та побудову навчання на засадах культурної чутливості. У цьому контексті роль гуманітарних дисциплін є визначальною, адже вони створюють інтелектуальну базу для розвитку ціннісних орієнтирів, інтеркультурної грамотності та здатності до рефлексивного аналізу культурних процесів, що є необхідними для професійної діяльності вчителя музичного мистецтва у XXI столітті. Тому виникає потреба у науковому обґрунтуванні змісту, форм та механізмів використання гуманітарних дисциплін як ключового ресурсу формування соціокультурної компетентності майбутніх музичних педагогів, що і визначає проблему даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва поступово переходить із периферії наукової уваги до кола ключових питань сучасної мистецько-педагогічної освіти. У вітчизняному науковому дискурсі фундаментальне місце посідають праці О. Слободиської, яка на матеріалі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва обґрунтовує структуру, змістові компоненти й педагогічні умови формування соціокультурної компетентності, розглядаючи її як інтегративне утворення, що поєднує ціннісно-світоглядний, когнітивний, комунікативний і діяльнісний виміри [1; 2; 3]. Дослідниця акцентує на важливості практикоорієнтованої підготовки, участі студентів у художньо-творчих проєктах, хоровій та концертній діяльності, міжкультурній комунікації в музично-освітньому середовищі, проте спеціально не виокремлює гуманітарні дисципліни як самостійний і цілеспрямований ресурс розвитку соціокультурної компетентності, радше інтегрує їх у загальний контекст професійної освіти.

Суттєвий внесок у розроблення проблематики соціокультурної діяльності майбутнього вчителя-музиканта робить праця колективу авторів на чолі з Г. Білозерською, де професійно орієнтована підготовка до здійснення соціокультурної діяльності розглядається крізь призму хорового мистецтва [4]. Автори переконливо демонструють можливості хорового співу як засобу формування громадянських, національно-культурних, комунікативних і ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музики, підкреслюючи значення колективних форм музикування для розвитку соціального капіталу й залучення студентів до соціокультурних практик. Водночас гуманітарні дисципліни в цьому контексті радше виступають фоном, ніж предметом спеціальної дидактичної рефлексії.

У більш широкому педагогічному контексті питання соціокультурної компетентності активно розробляють О. Усик і Л. Вольнова. О. Усик досліджує формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, демонструючи потенціал таких курсів, як історія культури, література, філософія, соціологія, у розвитку здатності до міжкультурної комунікації, толерантності, розуміння культурної багатоманітності [5]. Л. Вольнова, у свою чергу, обґрунтовує соціокультурну компетентність як невід'ємну складову підготовки фахівців системи діяльності «людина – людина», наголошуючи на її значущості для професійної взаємодії, соціальної відповідальності й цивілізаційної самоідентифікації майбутнього педагога [6]. Ці дослідження важливі тим, що демонструють концептуальну й методичну доцільність використання гуманітарних дисциплін саме як інструменту формування соціокультурної компетентності, проте вони зосереджені переважно на нефахових щодо музичного мистецтва спеціальностях (філологія, ширше – гуманітарна освіта), що актуалізує потребу в адаптації їхніх висновків до специфіки музично-педагогічної підготовки.

Певний теоретико-методичний фундамент для осмислення гуманітарного виміру професійної освіти педагога становлять напрацювання Н. Кочубей, яка аналізує сутність і форми соціокультурної діяльності, описує механізми включення особистості у культурне середовище, моделі організації культурно-дозвілєвої, просвітницької, мистецької активності [7]. Ці положення є релевантними для підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, оскільки дозволяють розглядати гуманітарні дисципліни не лише як джерело інформації про культуру, а як простір проєктування і реалізації соціокультурних практик, що сприяють формуванню компетентного суб'єкта культурної взаємодії. Однак і тут специфіка музично-педагогічної освіти представлена опосередковано, а роль окремих гуманітарних курсів у структурі навчальних планів майбутніх учителів музики лишається недостатньо деталізованою.

Міжнародний дискурс засвідчує сталу тенденцію до розгляду музичної освіти як важливого чинника формування культурної ідентичності, соціальної справедливості, міжкультурного порозуміння та громадянської участі. У цьому контексті показовим є дослідження Т. Koval та співавторів, де простежується роль музичної освіти у формуванні культурної ідентичності в умовах сучасного світу [8]. Автори підкреслюють, що музика, будучи складовою гуманітарного знання, сприяє усвідомленню приналежності до певної культурної спільноти й відкритості до інших культур, а отже, опосередковано впливає на розвиток соціокультурної компетентності. Роботи С. Abril демонструють підходи до побудови «культурно чутливого» музичного класу, де вчитель, спираючись на знання про культурні контексти музики, досвід ідентичностей учнів та гуманітарний дискурс, створює інклюзивне середовище, в якому музична діяльність стає каналом соціальної взаємодії і взаємоповаги [9]. Р. Jones розглядає музичну освіту й спільнотне музикування як засіб розвитку соціального капіталу, громадянської активності та міжкультурного порозуміння, показуючи, що музичні практики в поєднанні з гуманітарним осмисленням соціальних процесів можуть виступати потужним ресурсом соціокультурного розвитку як учителя, так і спільноти [10].

Концептуально значущим є також внесок колективної монографії «The Oxford Handbook of Social Justice in Music Education», де музична освіта аналізується у площині соціальної справедливості, прав людини, критичної педагогіки, інклюзії, культурної репрезентації та боротьби з дискримінаційними практиками [11]. У цьому збірнику гуманітарний вимір музично-освітнього процесу постає як необхідна умова формування учителя, здатного критично осмислювати соціальні контексти своєї діяльності, працювати з вразливими групами, підтримувати культурне розмаїття та протидіяти маргіналізації. Водночас, попри значну увагу до соціокультурних аспектів музичної освіти, значна частина зарубіжних досліджень зосереджується на шкільному рівні, на діяльності практикуючого вчителя, тоді як етап фахової підготовки у вищій школі, зокрема у вимірі організації гуманітарного блоку дисциплін, не завжди стає предметом спеціального аналізу.

Отже, узагальнення наукових праць дає підстави стверджувати, що сформувався потужний теоретичний і емпіричний фундамент для розуміння соціокультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, окреслено її структуру, функції та загальні педагогічні умови формування. Водночас усе ще недостатньо розкритою залишається проблема цілеспрямованого використання гуманітарних дисциплін як системного засобу формування соціокультурної компетентності саме у студентів спеціальності «Музичне мистецтво». Потребують уточнення принципи добору змісту гуманітарних курсів, методичні підходи до поєднання гуманітарного й музично-педагогічного компонентів, механізми інтеграції аудиторних занять з гуманітарних дисциплін із практикою музичного виконавства, творчих проєктів і соціокультурної діяльності студентів. Саме ця наукова лакуна окреслює поле подальших досліджень і визначає необхідність розроблення моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті гуманітарної підготовки.

Метою статті є всебічне наукове обґрунтування ролі гуманітарних дисциплін у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, з'ясування їхнього змістового потенціалу, педагогічних функцій та механізмів впливу на професійно-особистісний розвиток студентів, а також визначення умов, за яких гуманітарна підготовка стає дієвим інструментом становлення культурно чутливого, соціально відповідального та педагогічно компетентного фахівця у сфері музичної освіти.

Соціокультурна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва у сучасній педагогічній думці трактується як інтегративна якість особистості, що формується на межі гуманітарного, мистецького та педагогічного знання і забезпечує здатність фахівця до ефективної міжкультурної комунікації, розуміння культурних смислів музичного мистецтва та здійснення педагогічної взаємодії на засадах культурної чутливості й соціальної відповідальності. В українській науковій традиції соціокультурна компетентність розглядається як складний феномен, що охоплює здатність педагога діяти в контексті культурного розмаїття, усвідомлювати роль культури у професійному розвитку та орієнтуватися у соціальних процесах, які впливають на виховання й освіту учнів (Слободиська, Усик, Вольнова). Зарубіжні дослідники акцентують на культурі як основі музичної практики та вважають соціокультурні виміри музичної освіти ключовими для формування вчителя, здатного працювати в умовах глобальної багатокультурності (Abril, Jones, Benedict et al.). Таким чином, соціокультурна компетентність постає не як додатковий елемент професійної підготовки, а як системоутворювальна передумова педагогічної діяльності у сфері музичного мистецтва.

Структура соціокультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів. Ціннісно-світоглядний компонент відображає систему гуманістичних орієнтирів, ставлення до культурної спадщини, готовність визнавати різноманітність культурних традицій і бачити у них ресурс розвитку особистості. Когнітивний компонент включає знання про культурні процеси, феномени, художні стилі, соціальні функції музичного мистецтва та їх значення в освітньому контексті. Комунікативний компонент забезпечує здатність до ефективного спілкування у полікультурному середовищі, уміння взаємодіяти з учнями різного культурного досвіду, застосовувати музику як інструмент міжкультурного діалогу. Діяльнісний компонент проявляється у готовності організовувати культурно насичені педагогічні ситуації, інтегрувати культурні смисли у навчальний процес, здійснювати соціокультурну діяльність із дітьми та молоддю. Особливе значення має культурно-інтерпретаційний компонент, що визначає здатність учителя аналізувати музичні твори в їх соціокультурному контексті, інтерпретувати змісти, приховані у художній формі, та передавати ці смисли учням. Саме цей компонент дозволяє майбутньому вчителю музики не лише виконувати або навчати музикуванню, а й створювати умови для глибокого переживання, розуміння й осмислення музики як культурного явища.

Прояв соціокультурної компетентності у професійній діяльності вчителя музичного мистецтва має багатовимірний характер. Учитель, який володіє цією компетентністю, здатний здійснювати педагогічну діяльність у культурологічному вимірі, обирати навчальний репертуар із урахуванням культурного розмаїття учнів, створювати середовище, що сприяє розвитку їхньої культурної ідентичності, та організовувати музичну діяльність як простір діалогу культур. Його педагогічні рішення ґрунтуються на розумінні соціальних функцій музики, її здатності інтегрувати спільноту, знімати соціальні бар'єри, підтримувати цінності толерантності, співпраці й взаємоповаги. Такий фахівець здатний не лише навчати музики, а й формувати у школярів готовність сприймати іншу культуру, інтерпретувати художні явища та розвивати власну культурну самобутність.

У цьому контексті особливої ваги набуває гуманітарна підготовка, адже саме гуманітарні дисципліни створюють інтелектуальну та світоглядну основу для формування соціокультурної компетентності майбутнього

вчителя музичного мистецтва. Філософія та естетика дають можливість досягнути смисли мистецтва, його антропологічну природу та аксіологічне значення; історія культури й культурологія забезпечують розуміння контексту виникнення музичних явищ, культурних традицій та художніх стилів; соціологія культури допомагає усвідомити соціальні функції музики та її вплив на формування спільнот; література розкриває механізми художнього мислення, наративної структури й символічної репрезентації дійсності. Завдяки цьому гуманітарні дисципліни формують у студентів здатність бачити музику як складову культурного процесу, інтерпретувати її крізь призму соціальних, історичних і світоглядних контекстів.

Важливим є й те, що гуманітарні дисципліни органічно пов'язані з ключовими музично-педагогічними компетентностями. Вони розвивають художньо-естетичне мислення, що дозволяє майбутньому вчителю поглиблено аналізувати музичні твори й опрацьовувати їхню культурну символіку; сприяють інтерпретаційній діяльності, необхідній для пояснення учням змісту й емоційно-ціннісної природи музики; формують уміння розуміти культурну різноманітність, що є передумовою створення інклюзивного, толерантного та відкритого освітнього середовища. Гуманітарний зміст забезпечує розвиток емпатії та культурної чутливості – здатності бачити у музиці репрезентацію людського досвіду, культурних травм, радостей, історій і традицій.

Тож гуманітарні курси виконують функцію інструментів розвитку міжкультурного діалогу: вони створюють можливості для глибоких дискусій, аналізу культурних артефактів, рефлексивних практик, що допомагає студентам осмислити культурний світ інших людей та знайти місце власної ідентичності в культурній мозаїці. Вивчення гуманітарних дисциплін поступово формує у майбутніх учителів здатність працювати з різними культурними групами, враховувати соціальні контексти освітнього процесу й будувати навчання на принципах поваги, взаєморозуміння й відкритості. Таким чином, гуманітарна підготовка стає не лише складовою навчального плану, а фундаментальним чинником професійного становлення вчителя музичного мистецтва, що забезпечує йому здатність діяти як носію культурних смислів, модератору діалогу та провіднику учнів у світ культури.

Поступове розширення гуманітарного змісту професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва закономірно приводить до усвідомлення того, що гуманітарні знання не можуть залишатися лише теоретичним надбанням або світоглядним компонентом освітнього процесу. Їхнє значення повною мірою розкривається лише тоді, коли студент має можливість застосувати ці знання у живому музично-освітньому просторі, який виступає природним середовищем становлення його соціокультурної компетентності. Саме музично-освітній простір – аудиторний, концертно-виконавський, позааудиторний, цифровий – створює унікальні умови для інтеграції гуманітарної підготовки з практичною діяльністю, перетворюючи теоретичні уявлення про культуру на реальний досвід взаємодії, інтерпретації та творчого переосмислення.

Музика, у міждисциплінарному розумінні, постає не лише як художній феномен, а як соціокультурний текст, у якому закодовано історичні події, колективні переживання, символи, цінності та культурні смисли. З позицій культурології музичний твір може розглядатися як продукт культурної пам'яті; з погляду соціальної психології – як спосіб конструювання групової ідентичності; з філософського ракурсу – як форма духовного досвіду; з перспективи мистецтвознавства – як система художньої виразності; а в контексті педагогіки – як інструмент виховного впливу та засіб формування світогляду учня. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє студентів побачити багатошаровість музичного мистецтва, досягнути його зв'язок із соціальними процесами та культурними практиками, що, у свою чергу, формує здатність педагогічно осмислювати музику як феномен комунікації між культурами та поколіннями.

Взаємодія гуманітарних знань із практичною музично-педагогічною діяльністю проявляється у тому, що кожен вид музичної активності студента – виконання, слухання, аналіз, імпровізація – перетворюється на акт культурної інтерпретації. Студент, який має гуманітарну підготовку, здатний осмислювати твори у зв'язку з історичними подіями, особливостями культурних традицій, світоглядом композитора, ціннісними моделями суспільства, з якого походить музика. Така глибина інтерпретації не лише збагачує його виконавську або педагогічну діяльність, але й формує у нього здатність до культурного перекладу – перенесення змістів із художнього контексту у виховний, освітній та соціальний. Це дає змогу майбутньому вчителю музичного мистецтва пояснювати учням значення твору, його місце у світовій культурі, а також стимулювати учнів до власного осмислення музичних явищ.

Особливу роль у розвитку соціокультурної компетентності студентів відіграють форми колективного музикування, зокрема хорове мистецтво, ансамблеве виконавство та різні інтерпретаційні практики. Хоровий колектив виступає мікромоделлю соціуму, де кожен учасник має свою функцію, відповідальність і простір для самореалізації, водночас будучи частиною цілісного ансамблю. У хоровому співі втілюється спадкоємність культурної традиції, а виконання творів різних епох і стилів дає можливість долучитися до багатства національних і світових культур. Ансамблеве музикування розвиває навички взаємодії, слухання іншого, координації та спільного творення художнього результату – уміння, які безпосередньо пов'язані з соціальною компетентністю. Інтерпретаційні практики допомагають студентам усвідомити, що музика не є статичним явищем, а набуває сенсу в конкретному культурному контексті, у діалозі між виконавцем і твором, між твором і публікою, між культурою минулого і сучасністю.

Перенесення гуманітарних знань у реальні педагогічні та мистецькі ситуації є важливою умовою формування соціокультурної зрілості майбутнього вчителя. Коли студент, готуючи урок музичного мистецтва,

спирається на історико-культурні відомості, аналізує символіку твору або пропонує дітям інтерпретувати музичні образи у зв'язку з культурними явищами, він реалізує гуманітарний потенціал предмета. Подібним чином культурологічні знання стають основою для організації шкільних проєктів, таких як музичні фестивалі, мистецькі тижні, заходи, присвячені національним традиціям чи культурній спадщині. У таких ситуаціях студент навчається працювати з культурними смислами на практиці, формуючи у дітей інтерес до різних культур і здатність до міжкультурного діалогу.

Щоб гуманітарні дисципліни справді виконували таку глибинну функцію, необхідні певні педагогічні умови, що забезпечують їх цілісне та системне використання. Однією з ключових умов є міждисциплінарність навчального змісту, яка передбачає інтеграцію гуманітарних і музично-педагогічних знань у єдине змістове поле. Коли теми з культурології, літератури, філософії або естетики логічно корелюють із музичними дисциплінами, студент отримує можливість бачити органічні зв'язки між художніми явищами, соціальними процесами та педагогічними завданнями. Такий підхід дозволяє уникнути фрагментарності, характерної для традиційних навчальних планів, і створює цілісний образ культури як системи, у якій музика є важливою складовою.

Не менш важливою умовою є створення культурно насиченого освітнього середовища. Йдеться про активне залучення студентів до мистецьких подій – концертів, виставок, театральних постановок, зустрічей із діячами культури, а також до участі у культурних практиках, що виходять за межі університету. Такі форми роботи стимулюють розвиток культурної чутливості, розширюють світогляд, формують естетичний досвід і сприяють розумінню музики в контексті її живого існування. Інтерактивні методи – дискусії, творчі лабораторії, культурологічні студії – дозволяють студентам не лише сприймати, а й активно осмислювати культурні явища, формуючи в них здатність до рефлексії та критичного аналізу.

Використання проєктної діяльності, аналізу культурних артефактів, мистецтвознавчих студій, а також рефлексивних практик сприяє тому, що гуманітарні знання набувають динамічного, діяльнісного характеру. Проєкти, пов'язані з дослідженням культурних традицій, створенням музично-культурних мап, реконструкцією стилів або інтерпретацією музичних творів у нових художніх форматах, дозволяють студентам застосовувати гуманітарні знання творчо й практично. Мистецтвознавчі студії й аналіз культурних артефактів сприяють розвитку інтерпретаційних умінь, що є важливою складовою соціокультурної компетентності. Рефлексивні практики допомагають студентам осмислювати власний культурний досвід, визначати цінності та ставлення до культурних явищ, що формує підґрунтя їхньої професійної позиції.

Окремої уваги потребує підготовка викладача, який здатний працювати з гуманітарними смислами у контексті музично-педагогічної освіти. Такий викладач повинен мати не лише фахові музично-педагогічні компетентності, а й глибоку гуманітарну ерудицію, уміння організовувати міждисциплінарні взаємозв'язки, стимулювати студентів до філософсько-культурних роздумів, створювати умови для відкритого діалогу та творчої інтерпретації мистецьких явищ. Професійна майстерність викладача визначає якість гуманітарної підготовки та її вплив на формування соціокультурної компетентності студентів, адже саме він є носієм культурних смислів і організатором культурного досвіду в освітньому процесі.

Саме музично-освітній простір у поєднанні з ефективними педагогічними умовами створює сприятливе середовище для реалізації потенціалу гуманітарних дисциплін, забезпечуючи гармонійне формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ефективна реалізація гуманітарної складової у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва неможлива без цілеспрямованого добору освітніх технологій і методів, які забезпечують активне, осмислене й діяльнісне опрацювання культурних змістів. Якщо гуманітарні дисципліни формують теоретико-світоглядний фундамент соціокультурної компетентності, а музично-освітній простір забезпечує її практичне наповнення, то саме педагогічні технології стають механізмом, що з'єднає ці два виміри в цілісний освітній досвід студента. Застосування відповідних технологій дозволяє майбутньому вчителю музики перейти від пасивного засвоєння знань до активного культурного аналізу, творчої інтерпретації й розвитку навичок міжкультурної комунікації. Відтак, вибір педагогічних підходів і методів визначає якість соціокультурної підготовки та її відповідність сучасним викликам мистецької освіти.

Культурологічний та компетентнісний підходи становлять методологічну основу формування соціокультурної компетентності. Культурологічний підхід дає змогу розглядати музичне мистецтво в широкому контексті світової культури, у взаємодії з історією, релігією, соціальними практиками, художніми стилями та ціннісними системами. Він орієнтує студента на пошук культурних кодів у музичних творах, аналіз процесів культурної трансляції та осмислення музики як носія колективної пам'яті. Компетентнісний підхід, у свою чергу, спрямовує освітній процес на розвиток здатності студента застосовувати набуті знання у реальних педагогічних ситуаціях: організовувати міжкультурний діалог, інтерпретувати музичні твори у культурному ключі, формувати у школярів здатність до культурної рефлексії.

Особливе значення мають методи критичного й інтеркультурного аналізу музичних творів, які навчають студентів бачити в музиці не лише художній текст, але й соціокультурне повідомлення. Критичний аналіз передбачає дослідження контексту створення твору, авторських інтенцій, соціальних і культурних умов, що вплинули на його появу, а також сучасних інтерпретацій, що розкривають нові смисли. Інтеркультурний аналіз дозволяє виявляти культурні особливості музики різних народів, порівнювати художні системи,

досліджувати, як музика відображає специфіку світогляду, традицій, ритуалів та історичного досвіду певної спільноти. Такі методи сприяють розвитку в студентів здатності розуміти «іншу» культуру через призму музики, що є ключовою умовою їхньої майбутньої професійної діяльності.

У контексті культурної інтерпретації особливу роль відіграють технології контекстного слухання, які передбачають слухання музичного твору з урахуванням історичного, соціального, етнокультурного та особистісного вимірів його створення. Контекстне слухання поглиблює розуміння студентами художнього змісту, стимулює аналітичне мислення та формує здатність трактувати музику в системі її культурних координат. Технології міжкультурної комунікації – мультимедійні презентації, інтеркультурні діалоги, інтерпретаційні форуми – допомагають студентам взаємодіяти з представниками різних культурних середовищ або з їхніми культурними текстами, розвиваючи відкритість, толерантність та повагу до різних культурних традицій.

Інтерактивні форми роботи – кейс-методи, рольові моделі, полікультурні проекти, мистецькі практики – забезпечують діяльнісну спрямованість гуманітарної підготовки. Кейс-методи дають змогу аналізувати культурно складні ситуації, що можуть виникнути в педагогічній практиці, відпрацьовувати варіанти поведінки та діалогу. Рольові моделі (наприклад, «учитель як культурний медіатор», «диригент-культуролог», «педагог-інтерпретатор») стимулюють усвідомлення професійної ідентичності та дозволяють студентам протестувати різні моделі педагогічної поведінки. Полікультурні проекти – створення музичних карт регіону, фестивалі культур, обробка етнічного музичного матеріалу – сприяють розвитку колективної творчості та культурного співпереживання. Мистецькі практики формують у студентів уміння поєднувати аналіз, інтерпретацію та виконавство в культурному контексті.

Сучасна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва неможлива без залучення цифрових гуманітарних технологій (digital humanities). Використання інтерактивних платформ, музично-культурних онлайн-архівів, цифрових карт культурних традицій, мультимедійних інструментів для аналізу музики створює нові можливості для розуміння та репрезентації культурних змістів. Технології digital storytelling, артикуляції культурних наративів через музику, віртуальні культурні тури, інтерактивні музичні симуляції сприяють розвитку навичок міждисциплінарного аналізу, медіаграмотності та цифрової інтеркультурної комунікації. Таким чином, цифрові гуманітарні технології стають не просто допоміжним інструментом, а повноцінним засобом формування соціокультурної компетентності, максимально наближеним до реалій сучасного освітнього простору.

Цілеспрямоване використання педагогічних технологій має сенс лише тоді, коли студент набуває реального соціокультурного досвіду, що стає основою його професійного становлення. Саме тому важливо враховувати соціокультурний досвід студента як одночасно результат і механізм формування компетентності. Участь у мистецьких подіях – концертах, фестивалях, творчих лабораторіях, перформансах – відкриває перед студентом можливість занурення у культурне життя, осмислення музики як способу комунікації та взаємодії між людьми. Робота у творчих колективах, зокрема в хорі, ансамблі чи оркестрі, формує відчуття належності до культурної спільноти, навички кооперації, відповідальності, емпатії – риси, які є основою соціокультурної компетентності.

Студентські ініціативи, участь у волонтерських проєктах, співпраця з культурними інституціями, проведення мистецько-освітніх заходів у громадах створюють умови для практичного застосування гуманітарних знань. Культурні подорожі, міжнародні програми обміну, стажування у мистецьких середовищах розширюють світогляд, формують здатність розуміти інші культурні традиції та адаптуватися до полікультурного середовища. Такий досвід перетворює теоретичні уявлення на живе знання, яке студент здобуває через реальну взаємодію з культурою в її динамічних формах.

Рефлексія відіграє ключову роль у становленні соціокультурної зрілості. Через рефлексивні щоденники, портфоліо, групові обговорення, культурні есе, аналіз мистецьких ситуацій студент навчається усвідомлювати свій культурний досвід, визначати власні цінності, аналізувати культурні феномени і їхній вплив на професійну діяльність. Рефлексія поєднує теоретичні знання, практичний досвід і особистісне ставлення, формуючи внутрішню готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва діяти як культурно зрілий, відповідальний і чутливий педагог.

Освітні технології й методи, спрямовані на формування соціокультурної компетентності, у поєднанні з реальним соціокультурним досвідом студента створюють багатовимірний простір професійного зростання, у якому гуманітарні дисципліни, музично-педагогічна практика та культурна взаємодія формують цілісну, глибоку й змістовну педагогічну особистість.

Розглянуті вище освітні технології та форми організації навчального процесу переконливо засвідчують, що гуманітарна підготовка не є відокремленою або допоміжною частиною професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва. Навпаки, вона функціонує як внутрішній змістовий стрижень, який визначає якість музично-педагогічної діяльності, збагачуючи її культурними смислами, інтеркультурною чутливістю та широтою світогляду. Логічним продовженням цієї думки стає аналіз взаємозв'язку між гуманітарною та професійно-практичною підготовкою, адже лише в їхній гармонійній єдності формується той тип педагогічної особистості, який відповідає сучасним вимогам мистецької освіти. Перехід від теоретичного осмислення гуманітарного знання до його практичного застосування створює простір для педагогічної творчості, розвитку культурної інтуїції та формування здатності до розбудови соціально відповідального освітнього середовища.

На сучасному етапі розвитку педагогічної освіти виокремлюють кілька моделей інтеграції гуманітарного та музично-педагогічного компонентів, кожна з яких передбачає власну логіку поєднання знань і практики. Перша модель – міждисциплінарна – базується на взаємопроникненні змісту гуманітарних і музичних дисциплін. У межах цієї моделі філософія мистецтва, естетика, культурологія або історія культури доповнюють і поглиблюють викладання музично-теоретичних і музично-історичних курсів. Наприклад, вивчення музики бароко супроводжується знайомством із світоглядними засадами епохи, її художніми кодами, соціальною історією та культурними практиками, що дає можливість студенту осмислювати музичний твір у його цілісності. Друга модель – контекстуальна – передбачає організацію музично-педагогічної діяльності в культурному контексті: аналіз уроків, творчих проєктів, концертних програм із позицій культурних смислів, соціальних функцій музики та її впливу на формування особистості. Третя модель – практикоінтегративна – реалізується через залучення студентів до мистецьких і соціокультурних подій, де вони мають можливість застосовувати гуманітарні знання під час організації музичних заходів, культурних фестивалів, освітніх ініціатив, що націлені на розвиток спільнот і підтримку культурної спадщини.

У реальній практиці гуманітарні дисципліни суттєво змінюють спосіб інтерпретації музики студентами та їхній підхід до побудови уроку музичного мистецтва. Студент, який має глибоку культурологічну підготовку, розглядає музичний твір не лише як художній текст, але й як продукт певної епохи, носія світогляду, історичних подій, соціального досвіду та культурних традицій. Це змінює акценти в аналізі твору: замість формального опису музичних засобів він звертає увагу на культурні коди, символічні значення, емоційно-ціннісні інтонації, історичні відсилання, соціальні сенси, які може бути закладено у музиці. Такий підхід формує в майбутнього вчителя здатність структурувати урок як культурний діалог – між минулим і сучасністю, між композитором і слухачем, між різними культурами. Використання елементів культурологічного аналізу стимулює учнів до активного мислення, породжує інтерес до культурної спадщини, формує повагу до різних традицій.

Гуманітарні дисципліни також впливають на методику організації навчання. Студент, який усвідомлює соціальні та культурні функції музики, надає перевагу методам, що враховують індивідуальний досвід учня, його культурний бекграунд, емоційні потреби, особливості ідентичності. Урок перетворюється на простір відкритої комунікації, де учень може інтерпретувати музику відповідно до власного культурного досвіду, висловлювати особисте ставлення, вести діалог і шукати смисли разом із учителем. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення, здатності до міжкультурного порозуміння та толерантності – як у педагогів, так і в школярів.

Особливо вагомим є значення гуманітарних знань для створення інклюзивного, культурно чутливого та соціально відповідального освітнього середовища. Вчитель музичного мистецтва, який володіє гуманітарними компетентностями, здатний організувати навчальний процес так, щоб кожна дитина – незалежно від її культурного походження, досвіду, соціального статусу чи особливостей розвитку – відчувала себе залученою й цінною. Гуманітарний зміст формує у педагога здатність помічати культурні відмінності, працювати з ними делікатно та конструктивно, уникати стереотипів і культурних бар'єрів. Крім того, гуманітарна підготовка сприяє розвитку соціальної відповідальності: майбутній учитель усвідомлює, що музика може бути інструментом громадянської освіти, засобом підтримки спільнот, механізмом збереження та популяризації культурної спадщини.

Таким чином, взаємозв'язок між гуманітарною та професійно-практичною підготовкою не лише забезпечує глибину й змістовність музично-педагогічної діяльності, але й формує у майбутнього вчителя здатність діяти як культурний посередник, творець безпечного, інклюзивного та культурно орієнтованого освітнього середовища. Саме в єдності цих двох компонентів – гуманітарного та практичного – формується нова модель педагогічної майстерності, що відповідає сучасним тенденціям мистецької освіти та потребам полікультурного суспільства.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу комплексно обґрунтувати роль гуманітарних дисциплін у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва та визначити їхній визначальний вплив на професійно-особистісний розвиток студентів. Аналіз теоретичних джерел, сучасних педагогічних концепцій і практики мистецької освіти засвідчив, що гуманітарна підготовка не є допоміжним або факультативним компонентом фахової освіти, а виступає структуроутворюючою основою формування культурно зрілої педагогічної особистості, здатної діяти в умовах полікультурного суспільства, забезпечувати міжкультурний діалог та інтерпретувати мистецтво як соціокультурний феномен.

Доведено, що соціокультурна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва є інтегративним утворенням, що поєднує ціннісно-світоглядні орієнтири, культурологічні знання, уміння інтерпретувати музичні твори в соціокультурному контексті, здатність до міжкультурної комунікації та педагогічної взаємодії на основі емпатії й культурної чутливості. Її розвиток неможливий без системного опанування гуманітарних дисциплін, які формують здатність майбутнього педагога аналізувати культурні явища, усвідомлювати їхній смисл, працювати з культурними кодами і транслювати ці смисли учням у доступній, методично виваженій формі.

З'ясовано, що гуманітарні дисципліни – філософія, культурологія, історія мистецтва, соціологія культури, естетика, літературознавство – забезпечують інтелектуальне підґрунтя для інтерпретаційної,

комунікативної та творчо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Вони сприяють розвитку художньо-естетичного мислення, критичного аналізу, рефлексивності та здатності до осмислення музики як соціального явища. Саме завдяки гуманітарним дисциплінам студент сприймає музику не лише як професійний об'єкт, але як культурний текст, що потребує глибинного тлумачення і педагогічної адаптації.

Показано, що формування соціокультурної компетентності відбувається найбільш ефективно у музично-освітньому просторі, який створює умови для інтеграції теоретичних гуманітарних знань із практичною діяльністю – виконавською, хоровою, ансамблевою, проектною, творчо-дослідницькою. Колективні форми музикування, участь у мистецьких подіях, інтерпретаційні практики стають важливими механізмами набуття культурного досвіду, який закріплюється у професійній поведінці майбутнього вчителя.

Визначено педагогічні умови, за яких гуманітарні дисципліни трансформуються у дієвий інструмент формування соціокультурної компетентності: міждисциплінарність змісту освіти, створення культурно насиченого освітнього середовища, застосування інтерактивних і проектних методів, використання цифрових гуманітарних технологій, а також високий рівень гуманітарної і професійно-методичної підготовки викладача. Реалізація цих умов дозволяє зробити гуманітарну підготовку не епізодичною, а структурно інтегрованою у професійне становлення педагога.

Окреслено, що ефективність формування соціокультурної компетентності значною мірою залежить від здатності студента поєднувати власний культурний досвід з гуманітарними знаннями та музично-педагогічною практикою. Рефлексія, участь у культурних проєктах, волонтерських ініціативах, міжнародних програмах сприяють розвитку культурної зрілості та соціальної відповідальності – рис, необхідних сучасному вчителю музичного мистецтва.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що гуманітарні дисципліни виконують ключову функцію у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Вони забезпечують світоглядний фундамент, інтерпретаційні інструменти, ціннісні орієнтири та культурологічний зміст, без яких неможливо формувати культурно чутливого, соціально відповідального й педагогічно компетентного фахівця. Саме на основі гуманітарної підготовки вибудовується той новий формат музично-педагогічної освіти, який відповідає потребам сучасного полікультурного суспільства та забезпечує розвиток учителя як культурного медіатора й творця освітнього середовища діалогу, поваги та взаєморозуміння.

Перспективи подальших досліджень убачаються у розробленні цілісної моделі інтеграції гуманітарної підготовки в систему фахових музично-педагогічних дисциплін, створенні дидактичних інструментів для розвитку інтерпретаційних та міжкультурних умінь студентів, а також у визначенні критеріїв і показників сформованості соціокультурної компетентності в умовах сучасної мистецької освіти.

Використана література:

1. Слободиська О. А. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки : дис. ... д-ра філософії : 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). Вінниця : ВДПУ, 2023. 307 с.
2. Слободиська О. Особливості формування соціокультурної компетентності майбутніх вчителів музики. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 14(32). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-636-644](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-636-644)
3. Слободиська О. Соціокультурна компетентність майбутніх учителів музики в контексті практичної підготовки. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 12(26). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-414-422](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-414-422)
4. Professionally-oriented training of the future teacher-musician to carry out socio-cultural activities through choral art / Н. Bilozerska та ін. *Pedagogical sciences reality and perspectives*. 2024. № 98. С. 18–22. URL: <https://doi.org/10.31392/udu-nc-series5.2024.98.03>
5. Усик О. Ф. Формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 – теорія навчання. Кривий Ріг : Криворізький держ. пед. ун-т, 2010. 190 с.
6. Вольнова Л. М. Соціокультурна компетентність як складова підготовки студентів – майбутніх фахівців системи діяльності «людина – людина». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2009. Вип. 28(52). С. 137–145.
7. Кочубей Н. Б. Соціокультурна діяльність : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2015. 122 с.
8. The Role of Music Education in the Formation of Cultural Identity in the Modern World / T. Koval et al. *Journal of Curriculum and Teaching*. 2025. Vol. 14, no. 1. P. 349. URL: <https://doi.org/10.5430/jct.v14n1p349>
9. Abril C. R. Toward a More Culturally Responsive General Music Classroom. *General Music Today*. 2013. Vol. 27, no. 1. P. 6–11. URL: <https://doi.org/10.1177/1048371313478946>
10. Jones P. M. Developing social capital: a role for music education and community music in fostering civic engagement and intercultural understanding. *International Journal of Community Music*. 2010. Vol. 3, no. 2. P. 291–302. URL: https://doi.org/10.1386/ijcm.3.2.291_1
11. The Oxford Handbook of Social Justice in Music Education / ed. by C. Benedict et al. Oxford University Press, 2015. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199356157.001.0001>

References:

1. Slobodyska, O. A. (2023). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of sociocultural competence of future music art teachers in the process of professional training] (Doctoral dissertation). Vinnytsia State Pedagogical University [in Ukrainian].

2. Slobodynska, O. (2023). Osoblyvosti formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv muzyky [Peculiarities of forming sociocultural competence of future music teachers]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 14(32). [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-636-644](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-636-644) [in Ukrainian].
3. Slobodynska, O. (2023). Sotsiokulturna kompetentnist maibutnikh uchyteliv muzyky v konteksti praktychnoi pidhotovky [Sociocultural competence of future music teachers in the context of practical training]. *Nauka i tekhnika sohodni*, 12(26). [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-414-422](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-414-422) [in Ukrainian].
4. Bilozerska, H., et al. (2024). Professionally-oriented training of the future teacher-musician to carry out socio-cultural activities through choral art. *Pedagogical Sciences: Reality and Perspectives*, 98, 18–22. <https://doi.org/10.31392/udu-nc-series5.2024.98.03> [in Ukrainian].
5. Usyk, O. F. (2010). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti studentiv filolohichnykh spetsialnostei u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin [Formation of sociocultural competence of students of philological specialties in the process of studying humanities] (Candidate dissertation). Kryvyi Rih State Pedagogical University [in Ukrainian].
6. Volnova, L. M. (2009). Sotsiokulturna kompetentnist yak skladova pidhotovky studentiv – maibutnikh fakhivtsiv systemy diialnosti “liudyna – liudyna” [Sociocultural competence as a component of training students – future specialists of the “human–human” activity system]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, 28(52), 137–145 [in Ukrainian].
7. Kochubei, N. B. (2015). Sotsiokulturna diialnist [Sociocultural activity]. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].
8. Koval, T., et al. (2025). The role of music education in the formation of cultural identity in the modern world. *Journal of Curriculum and Teaching*, 14(1), 349. <https://doi.org/10.5430/jct.v14n1p349>
9. Abril, C. R. (2013). Toward a more culturally responsive general music classroom. *General Music Today*, 27(1), 6–11. <https://doi.org/10.1177/1048371313478946>
10. Jones, P. M. (2010). Developing social capital: A role for music education and community music in fostering civic engagement and intercultural understanding. *International Journal of Community Music*, 3(2), 291–302. https://doi.org/10.1386/ijcm.3.2.291_1
11. Benedict, C., et al. (Eds.). (2015). *The Oxford Handbook of Social Justice in Music Education*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199356157.001.0001>

V. Slabko. The role of humanities in the formation of socio-cultural competence of future music teachers

The article provides a comprehensive analysis of the role of humanities disciplines in developing the sociocultural competence of future music teachers within the context of contemporary educational and cultural transformations. It is argued that the humanities component of professional training is not an auxiliary element but an integrative and system-forming foundation for shaping a pedagogical personality capable of functioning in a multicultural society, facilitating intercultural dialogue, and interpreting art as a sociocultural text. Sociocultural competence is conceptualized as a multidimensional construct situated at the intersection of humanistic, artistic, and pedagogical knowledge, encompassing value-worldview, cognitive, communicative, activity-based, and cultural-interpretative components, each of which plays a crucial role in music teachers' professional practice.

The study demonstrates that humanities disciplines—cultural studies, philosophy, art history, sociology of culture, literature, and aesthetics—significantly contribute to the development of cultural interpretation skills, artistic and aesthetic thinking, and the ability to comprehend the multidimensional nature of musical phenomena. These disciplines prepare future teachers to work with cultural codes and meanings, enrich their approach to repertoire selection, inform the organization of creative artistic interaction, and foster students' critical and value-based perception of music.

Particular attention is paid to the music-educational environment as a space where the potential of humanities training is actualized. Performance, choral and ensemble music-making, interpretative practices, and project activities act as mechanisms for acquiring authentic sociocultural experience. The article identifies essential pedagogical conditions for the effective implementation of humanities disciplines: interdisciplinarity of content, a culturally rich educational environment, interactive learning formats, the use of digital humanities technologies, and the high professional and humanitarian competence of university instructors.

The article also emphasizes the formative role of students' sociocultural experience gained through participation in artistic events, cultural and volunteer initiatives, international mobility programs, and through ongoing reflection on their own cultural identity.

The findings affirm that humanities disciplines serve as a critical resource in shaping future music teachers as cultural mediators capable of creating inclusive, culturally responsive learning environments and fostering cultural literacy, identity formation, and readiness for intercultural dialogue among schoolchildren.

Key words: sociocultural competence; humanities disciplines; music education; teacher training; cultural interpretation; intercultural communication; music-educational environment; cultural responsiveness.

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 31.10.2025

Дата публікації: